

DOMINIK DYMITRUK

Sprawozdanie z konferencji naukowej *Instytucjonalna dyskryminacja – czy w XXI wieku osoby niepełnosprawne są dyskryminowane?*, Uniwersytet Wrocławski, 27 kwietnia 2012 roku

Interdyscyplinarne Studenckie Koło Rozwoju Administracji działające przy Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, kontynuując swoje zainteresowanie zagadnieniem dyskryminacji różnych grup społecznych, zorganizowało 27 kwietnia 2012 r. konferencję naukową poświęconą problemowi dyskryminacji instytucjonalnej osób niepełnosprawnych. Patronat honorowy nad konferencją objęli Wojewoda Dolnośląski, Marszałek Województwa Dolnośląskiego oraz Związek Zawodowy Prokuratorów i Pracowników Prokuratury RP. Konferencja spotkała się z zainteresowaniem wielu środowisk, w tym przedstawicieli władz państwowych i samorządowych oraz osób niepełnosprawnych. Jest to dowodem tego, że temat dyskryminacji wciąż pozostaje ważnym elementem dyskursu publicznego.

Konferencja naukowa skierowana była nie tylko do osób niepełnosprawnych czy reprezentantów wrocławskiego środowiska akademickiego. Organizatorom zależało, aby głos w dyskusji zabrali również przedstawiciele administracji publicznej (rządowej i samorządowej), gdyż to często od nich zależy pozycja faktyczna, a czasami również prawna, osób niepełnosprawnych. Relacje administracji z osobami niepełnosprawnymi to wciąż niewyczerpalne źródło napięć i frustracji – zarówno dla urzędników, jak i niepełnosprawnych użytkowników. Teza ta wypływa z wypowiedzi samych zainteresowanych, a także obserwacji funkcjonowania tej grupy społecznej. Konferencja była również próbą zderzenia teorii wyrosłej na gruncie szeroko rozumianego prawa antydyskryminacyjnego z jego praktyczną realizacją przez podmioty publiczne. W doktrynie antydyskryminacyjnej znaleźć można definicje dyskryminacji instytucjonalnej, które w większości sprowadzają się do nierównego traktowania przez oficjalne instytucje ze względu na przynależność do

danej grupy¹. Do tego typu działań zaliczymy praktyki lub procedury, które zostały wewnętrznie skonstruowane w taki sposób, że mogą mieć dyskryminujące skutki². Dyskryminacja instytucjonalna uniemożliwia pełne korzystanie ze wszystkich zasobów i praw, co w konsekwencji doprowadzić może do wykluczenia społecznego. W wypadku, gdy takie zachowania przybierają formę celowego działania, doktryna proponuje nazywać to zjawisko dyskryminacją zinstytucjonalizowaną.

W przewodni temat konferencji wpisany był jeszcze jeden, nabierający coraz większego znaczenia praktycznego, problem, a mianowicie kwestia zaburzeń psychicznych w środowisku studenckim w kontekście jego dyskryminacji – w ujęciu jednostkowym oraz instytucjonalnym.

Przed rozpoczęciem obrad uczestników przywitał, a następnie otworzył konferencję Dziekan Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, prof. Włodzimierz Gromski. W swoim wystąpieniu nawiązał do aktywności naukowej studentów i podkreślił znaczenie tematyki konferencji w ogólnym dyskursie nad problemami różnych grup społecznych. W imieniu Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych, Jarosława Dudy, wystąpił Dyrektor Oddziału Dolnośląskiego Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, Mariusz Sokołowski. W swojej wypowiedzi podjął rozważania na temat istnienia dyskryminacji instytucjonalnej osób niepełnosprawnych. Zauważył, że o ile w odniesieniu do indywidualnych przypadków można zaobserwować przejawy dyskryminacji osób niepełnosprawnych, o tyle nie ma powodów, by formułować tezę o istnieniu jej instytucjonalnego odpowiednika. Jako podstawę do wygłoszenia takiego sądu podał szereg aktów prawnych, poczynając od Konstytucji RP, które stanowią m.in. o równości wszystkich wobec prawa i równym traktowaniu przez władze publiczne.

Obrady rozpoczął referat *Dyskryminacja instytucjonalna – administracyjne zło czy zbieg niefortunnnych okoliczności?*, wygłoszony przez dr Magdalenę Tabernacką z Instytutu Nauk Administracyjnych WPAiE UW. Stanowił on wprowadzenie do tematyki konferencji. Przybliżył wszystkim uczestnikom prawne wyznaczniki określające dyskryminację oraz przedstawiał sposoby pozwalające odejść od złych praktyk, podejmowanych zwłaszcza przez podmioty publiczne. Na tle tego wystąpienia, w kontekście przywołanych przykładów instytucjonalnej dyskryminacji wrocławskich dzieci głuchoniemych ze szkoły przy ulicy Dworskiej, przedstawicielka Dolnośląskiego Stowarzyszenia Pomocy Dzieciom i Młodzieży z MPDz „Ostoja” wskazała na problem komunikacji osób niepełnosprawnych. Wyraziła przekonanie, że bez wątplenia bogate w tym zakresie prawodawstwo krajowe oraz międzynarodowe nie zastąpi zdrowego rozsądku, gdyż wciąż największym problemem pozostaje mentalność zarówno samych pracowników zakładów

¹ Zob. Ł. Łotocki, *Integracja i dyskryminacja – krajobraz 2009*, Warszawa 2009, s. 13.

² Zob. M. Reisingl, *Dyskryminacja w dyskursach*, „Tekst i Dyskurs – Text und Diskurs” 2010, nr 3, s. 35, dostępny w: <http://www.tekst-dyskurs.pl/artykuly-pdf/Reisingl.pdf> (data dostępu 9 stycznia 2013).

zbiorowej komunikacji, jak i projektantów oraz wykonawców obiektów użyteczności publicznej.

Przedstawiciel Miasta Wrocławia, Miejski Rzecznik Osób Niepełnosprawnych, Bartłomiej Skrzyński, zwrócił uwagę na konieczność prowadzenia od najmłodszych lat edukacji nastawionej na poszanowanie różnych niepełnosprawności, w tym niepełnosprawności ruchowej. Dopiero zmiany w mentalności społeczeństwa ułatwią wspólną egzystencję tych osób, bez potrzeby dychotomicznego wyodrębniania pełnosprawnych oraz niepełnosprawnych. Kolejnym krokiem mogą być zmiany instytucjonalne i prawne, które jednak same w sobie nie stanowią remedium na problemy tych grup społecznych.

Dr Michał Bartoszewicz z Politechniki Opolskiej zwrócił uczestnikom uwagę na konieczność osadzenia pojęcia „dyskryminacja” w kontekście Konstytucji RP oraz zasady równości wobec prawa wyrażonej w art. 32. Doniosłość tego przepisu wynika także z faktu, że ustrojodawca postanowił odrębnie wprowadzić zasadę statuującą zakaz dyskryminacji w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny. Natomiast dr Andrzej Pakuła z Uniwersytetu Wrocławskiego zasygnalizował ostrożność w określaniu zjawisk jako dyskryminujących jednostki bądź całe grupy społeczne. Nie wszystko bowiem, co za dyskryminację w potocznym rozumieniu uchodzi, jest nią w przestrzeni normatywnej.

Kolejną prelegentką była lekarz psychiatra Magdalena Koterwa-Kniaź, która w referacie *Specyfika zaburzeń psychicznych w studenckich środowiskach społecznych* zarysowała szereg różnorodnych zaburzeń występujących w grupie studentów, stanowiących bez wątpienia o ich niepełnosprawności psychicznej. Wśród zaburzeń wyróżniła zwłaszcza te, którym przez najczęstsze występowanie należy poświęcić więcej uwagi. M. Koterwa-Kniaź wyraziła przekonanie, że studenci to grupa społeczna, pośród której ciągle przybywa osób z zaburzeniami psychicznymi. Specjaliści wyróżniają kilka podstawowych rodzajów chorób, obierając za kryterium charakterystykę występujących objawów. Przede wszystkim są to stany lękowe, nerwice, depresje czy schizofrenia. Odrębną grupą są chorzy na zespół Aspergera, których cechuje posiadanie zupełnie odmiennych priorytetów niż osoby zdrowe. Zespół Aspergera powoduje różnego rodzaju upośledzenia, zwłaszcza w nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich czy późniejszej komunikacji. Osoby cierpiące na to schorzenie cechują się także specyficzną formą wykazywania własnych zainteresowań, przyjmującą postać obsesji.

Przedstawiona przez lekarza specjalistę psychiatrii charakterystyka zaburzeń psychicznych dotyczących studentów była niezwykle pomocna do właściwego odbioru referatu Katarzyny Czarneckiej, Konsultantki ds. Studenckich w Biurze Osób Niepełnosprawnych Uniwersytetu Jagiellońskiego, zatytułowanego *Dyskryminacja studentów z zaburzeniami psychicznymi – przyczyny, przejawy, sposoby przeciwdziałania*. Prelegentka zauważyła, że wzrastająca liczba studentów zgłaszających się po pomoc do Biura Osób Niepełnosprawnych UJ potwierdza istnienie rzeczywistego problemu, z jakim boryka się coraz więcej polskich uczelni. Uniwersytet Jagielloński ze swoimi

autorskim programami pomocowymi „DARE” i „Konstelacja Lwa” wpisuje się w szczególnie nurt koniecznych zmian w postrzeganiu osób z zaburzeniami psychicznymi oraz ich adaptacji do życia we wspólnotach akademickich. Wśród studentów zauważono, że owe zaburzenia powodujące problemy o charakterze psychicznym i społecznym implikują następnie trudności w funkcjonowaniu wspólnoty akademickiej. Nierzadko przyczyny dyskryminacji takich osób nie są wywołane bezpośrednio przez chorobę. Należy bowiem zauważyć, że w wyniku sprzęgnięcia objawów przybierających postać upośledzeń w relacjach z innymi bądź szeroko rozumianych zmian we własnym zachowaniu z ich powszechnym odbiorem reakcja otoczenia przeradza się w alienację osób chorych. Badania przeprowadzone na Uniwersytecie Jagiellońskim ujawniły możliwości przeciwdziałania tak zarysowanej dyskryminacji osób z zaburzeniami psychicznymi zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i instytucjonalnym. Na pierwszym planie odniesiono się do rozwiązań regulaminowych. Już na tym etapie możliwe było wypracowanie rozwiązań pozwalających na dostosowanie organizacji studiów i form egzaminowania do indywidualnych potrzeb studentów. W ten sposób umożliwiono kontynuowanie edukacji tym, którzy z różnych względów zdrowotnych nie mogą dostosować się do obowiązujących zasad studiowania. Kolejnym przejawem wsparcia dla grupy osób z zaburzeniami psychicznymi było opracowanie metod współpracy konsultantów z Biura Osób Niepełnosprawnych UJ z pracownikami naukowo-dydaktycznymi w celu uświadomienia ich o możliwych problemach w percepcji wykładanych treści oraz pomocy w znalezieniu właściwych rozwiązań. Ponadto zapewniono studentom wsparcie w realizacji obowiązków akademickich, a także w szczególnych przypadkach umożliwiono kontakt z lekarzem psychiatrą. Istotnym elementem prowadzonych programów było powiadomienie samych studentów o przysługujących im prawach. W ramach programu „Konstelacja Lwa” prowadzone były szkolenia z technik uczenia się i autoprezentacji oraz przekazywana była rzetelna wiedza na temat zdrowia psychicznego. Zdaniem uczestników konferencji wdrażane przez Biuro Osób Niepełnosprawnych UJ programy pomocowe dla osób z zaburzeniami psychicznymi powinny stać się wskazówką dla innych ośrodków akademickich. Warto więc promować metody i rozwiązania wypracowane przez krakowskie środowisko akademickie.

Podczas drugiego panelu zaprezentowano dwa referaty. W pierwszym dr Aleksandra Perchla-Włosik z Instytutu Socjologii UW r przedstawiła temat *Szanse i bariery istnienia osób niepełnosprawnych na rynku pracy – postawy wobec aktywizacji zawodowej*. Zwróciła uwagę na dwa podstawowe zagadnienia: problem aktywizacji zawodowej tej grupy społecznej oraz tzw. pułapkę świadczeń. Tłem tego wystąpienia była publikacja wydana w 2008 r. w ramach projektu „Droga do zatrudnienia. Mapa uwarunkowań aktywizacji bezrobotnych na Dolnym Śląsku”. W odniesieniu do pierwszego zarysowanego problemu wskazano, że polskie prawo w zakresie regulacji rynku pracy nie może być uznane za dyskryminujące dla osób niepełnosprawnych. Co innego natomiast, gdy analizuje się skuteczność działania tego prawa w opinii

samych osób niepełnosprawnych. Prelegentka zauważyła, że nie ma wystarczającego przepływu informacji pomiędzy podmiotami rynku pracy a instytucjami publicznymi, pracodawcy zatrudniający osoby niepełnosprawne nie są zaś wystarczająco finansowani. Wśród postulatów wpływających na większą aktywność zawodową tej grupy wymieniła także doradztwo zawodowe i pośrednictwo pracy prowadzone przez podmioty niepubliczne zwłaszcza tam, gdzie odległość od publicznych urzędów pracy utrudnia kontakt z osobami niepełnosprawnymi. Zwróciła także uwagę na konieczność dostosowania infrastruktury technicznej i budowlanej obiektów użyteczności publicznej do potrzeb osób niepełnosprawnych. W kolejnej części swojego wystąpienia A. Perchla-Włosik dokonała oceny kondycji szkolnictwa specjalnego na Dolnym Śląsku. Zauważyła, że chociaż kształcenie przynosi zamierzone rezultaty, to nadal występują problemy z praktyczną realizacją nauki zawodu oraz brak wiedzy i motywacji po stronie pracodawców, którzy obawiają się trudności w stworzeniu miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych. A. Perchla-Włosik określiła mianem „pułapki świadczeń” sytuację niepodejmowania aktywności zawodowej przez osoby niepełnosprawne z obawy przed utratą świadczeń. Obawa ta dotyczy także utraty statusu osoby niepełnosprawnej w wyniku podjęcia zatrudnienia. Taka postawa w rezultacie utrudnia aktywizację zawodową niepełnosprawnych jako grupy. Prelegentka zaproponowała także rozgraniczenie niepełnosprawności na niepełnosprawność prawną i biologiczną. Często te dwa pojęcia nie są tożsame dla samych zainteresowanych. Osoba niepełnosprawna biologicznie może nie czuć się niepełnosprawną prawnie i odwrotnie.

Podczas dyskusji po tym wystąpieniu podjęto próbę uzasadnienia konieczności uznania niepełnosprawnych za normalnych członków społeczeństwa, bez zbędnego podkreślania ich specyficznych potrzeb. Często podział na pełnosprawnych i niepełnosprawnych utrzymywany jest sztucznie ze względu na konieczność podkreślenia wymagań drugiej grupy. Przywołano przykłady państw, w których osoby niepełnosprawne nie są traktowane inaczej niż inni obywatele, czego powodem jest uznanie ich potrzeb za naturalne bez konieczności przyznawania im specjalnego statusu. W kontekście tej dyskusji należałoby się zastanowić, czy społeczeństwo polskie oraz podmioty publiczne są w stanie uznać niepełnosprawność wraz ze wszystkimi jej potrzebami za naturalną część otaczającego nas świata.

Na zakończenie konferencji Andrzej Mańkowski, Dyrektor Wydziału ds. Osób Niepełnosprawnych Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego, przedstawił referat pt. *Działania podejmowane przez Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, mające na celu zmianę postrzegania osób niepełnosprawnych i ich aktywizację*. Omówione w nim zostały przykłady projektów finansowanych ze środków publicznych i europejskich zorientowanych na przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu czy wsparciu zadań na rzecz zatrudniania osób niepełnosprawnych. Analiza ta pozwoliła na sformułowanie wniosków dotyczących instytucjonalnej realizacji zadań z zakresu pomocy tej grupie społecznej, szczególnie w kontekście

tematu konferencji. O ile realizację zadań instytucji powołanych do pomocy i aktywizacji osób niepełnosprawnych w naszym regionie należy ocenić pozytywnie, o tyle problemem pozostaje ciągle niedofinansowanie, które powoduje niemożliwość realizowania wszystkich ważnych projektów.

W dyskusji towarzyszącej konferencji głos zabrali zarówno prelegenci, jak i pozostali uczestnicy konferencji, w tym zwłaszcza aktywnie reprezentujący środowisko osób niepełnosprawnych przedstawiciele organizacji pozarządowych.

Podsumowując obrady, uczestnicy wskazali na wyjątkową trafność i aktualność prezentowanego tematu. Wzajemna współpraca środowisk naukowych oraz osób niepełnosprawnych – bezpośrednio zainteresowanych zwalczaniem dyskryminacji w jej różnych postaciach i formach – sprzyjać powinna wypracowaniu wspólnego spojrzenia na problemy osób niepełnosprawnych i próbie zarysowania dostępnych rozwiązań. Niewątpliwie pierwszym krokiem do pełnej partycypacji tej grupy w życiu społecznym i zawodowym oraz wzmocnienia jej potencjału winno stać się zrównanie jej statusu, o czym dyskutowano podczas konferencji. Realizacja tego postulatu rozpocząć się powinna od zmiany mentalności wszystkich zainteresowanych, by zaszłości związane z traktowaniem osób niepełnosprawnych i ich pozycją w społeczeństwie nie stanowiły punktu wyjścia dla konstruowania położenia osób niepełnosprawnych na płaszczyźnie społecznej, gospodarczej czy prawnej.

Bibliografia

Łotocki Ł., *Integracja i dyskryminacja – krajobraz 2009*, Warszawa 2009.

Reisigl M., *Dyskryminacja w dyskursach*, „Tekst i Dyskurs – Text und Diskurs” 2010, nr 3, s. 27-61, dostępny w: <http://www.tekst-dyskurs.pl/artykuly-pdf/Reisigl.pdf> (data dostępu 9 stycznia 2013).

Noty o autorach

Kamil Bodzoń – absolwent Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego na kierunku Ekonomia, obecnie kontynuuje naukę na studiach II stopnia, członek Naukowego Koła Ekonomistów.

Maria Siemaszkiewicz – studentka Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego na kierunku Prawo, członek redakcji „Przeglądu Administracji Publicznej”.

Iwona Bieleń – absolwentka Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego na kierunku Administracja, obecnie kontynuuje naukę na studiach drugiego stopnia, sekretarz zarządu Interdyscyplinarnego Studenckiego Koła Rozwoju Administracji.

Jolanta Sikora – studentka Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego na kierunku Prawo, członek Interdyscyplinarnego Studenckiego Koła Rozwoju Administracji.

Dominik Dymitruk – absolwent Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego na kierunku Administracja, obecnie kontynuuje studia na kierunku Prawo; redaktor naczelny „Przeglądu Administracji Publicznej”; pozaetatowy członek Samorządowego Kolegium Odwoławczego w Jeleniej Górze.

WYDAWCA

Uniwersytet
Wrocławski

UNIwersYTET WROcŁAWSKI
WYDZIAŁ PRAWA, ADMINISTRACJI I EKONOMII

ADRES KORESPONDENCYJNY REDAKCJI
REDKACJA „PRZEGLĄDU ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ”
UNIwersYTET WROcŁAWSKI
WYDZIAŁ PRAWA, ADMINISTRACJI I EKONOMII
UL. UNIwersYTECKA 22/26
50-145 WROcŁAW

ISBN 978-83-61370-65-9

WROcŁAW 2013